

“SHODMONQUL SALOM SHE'RIYATIDA DUNYO MAZARALARINING
POETIK IFODASI”

Sobirova Ismigul

Qo'qon davlat universiteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Shodmonqul Salom she'riyatida dunyo obrazining poetik talqini tahlil etiladi. Shoir she'rlarida dunyo manzarasi tasviri keng poetik vositalar, ramziy obrazlar va xalqona ifodalar orqali yoritilgan. “Bolalik” va “Bilmabman” she'rlarida dunyoning go'zalligi bilan birga, uning o'tkinchiligi, aldovchanligi va murakkabligi chuqur falsafiy yondashuvda ochib beriladi. Mazkur maqolada shoirning dunyoga bo'lgan qarashlari an'anaviy xalqona tasavvurlar bilan uyg'unlikda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Poetik tafakkur, dunyo manzarasi, metafora, falsafiy ifoda.

Аннотация: В данной статье анализируется поэтическое выражение образа мира в поэзии Шодманкула Салома. В стихах поэта мир изображается с помощью богатых поэтических средств, символических образов и народной речи. В стихах «Детство» и «Не знал» отображается не только красота мира, но и его мимолётность, коварство и философская многослойность. В статье рассматриваются взгляды поэта на мир в контексте традиционного народного мышления.

Ключевые слова: Шодмонкул Салом, поэтическое мышление, образ мира, народные представления, метафора, философия.

Annotation: This article analyzes the poetic expression of the image of the world in the poetry of Shodmonqul Salom. The poet describes the world's landscapes using rich poetic devices, symbolic imagery, and folk expressions. In the poems “Childhood” and “I Didn't Know,” the world is depicted not only as beautiful but also fleeting, deceptive, and philosophically profound. The article explores the poet's worldview in harmony with traditional folk perceptions.

Keywords: Shodmonqul Salom, poetic thinking, world imagery, folk perception, metaphor, philosophical expression.

O'zbek she'riyati o'z taraqqiyoti davomida inson, tabiat va hayot haqidagi falsafiy qarashlarni badiiy vositalar orqali yuksak darajada ifoda etib kelgan. Xususan, o'zbek xalqining dunyoqarashi, tabiatga nisbatan his-tuyg'ulari va ruhiy-estetik kechinmalari she'riyatda jonli obrazlar, ramziy manzaralar vositasida namoyon etiladi [1; 23–24]. Bu

holat ayniqsa zamonaviy o'zbek she'riyatida yanada keng quloch yozgan bo'lib, unda an'anaviy va zamonaviy poetik tafakkurning uyg'unlashgan shakllari ko'zga tashlanadi [2; 17].

Zamonaviy o'zbek poeziyasining yorqin namoyandalaridan biri Shodmonqul Salomdir. Uning she'riyatida dunyo obrazining poetik ifodasi chuqur falsafiy va ruhiy qatlamlarga ega. Shoirning “Bolalik”, “Bilmabman” kabi she'rlarida dunyo tasvirlari ba'zan samimiy bolalik xotiralarida, ba'zan esa murakkab hayotiy haqiqatlarda, o'tkinchi va yolg'on manzaralarda namoyon bo'ladi [3; 52]. Bu tasvirlar odatiy naturalistik manzaralardan farqli o'laroq, ichki kechinmalar, o'tmishga nisbatan sog'inch va anglash jarayonlari orqali yuzaga chiqadi.

Shodmonqul Salom o'z she'rlarida dunyoga nisbatan ikkita qutbli — go'zallik va murakkablik, sadoqat va aldanchilik, o'zlik va begonalik nuqtayi nazaridan yondashadi. Bu ikkiyoqlama qarashlar xalq og'zaki ijodida ko'p uchraydigan tasavvurlar bilan hamohang bo'lib, uni zamonaviy badiiy tafakkur bilan uyg'unlashtiradi [4; 66]. Ayniqsa, metafora, epitet, ramziy obrazlar va xalqona iboralardan foydalanish shoir poetikasining asosiy belgisidir [5; 89–91].

Ushbu maqolada Shodmonqul Salomning “Bolalik” va “Bilmabman” she'rlari asosida dunyo obrazining qanday badiiy vositalar orqali ifodalangani, bu tasvirlarning xalqona an'analar bilan qanday aloqasi borligi va shoirning bu boradagi poetik yondashuvi tahlil qilinadi.

Shodmonqul Salomning “Bolalik” she'rida dunyo manzarasi bolalik xotiralar bilan uyg'unlashgan holda tasvirlanadi. Quyidagi misralar ayniqsa poetik va falsafiy qatlamda chuqur ifodalangan:

Dunyo cheti — qirda, otam tik,
Xirmon tashlar donni saralab.
Taqdir sopi zuvillatgancha,
Chillak ketdi yillar oralab.

Bu misralarda “dunyo cheti — qirda” degan ibora xalqona qarashlarning badiiy aksidir. Dunyoga chegaralangan, bir ko'rkam tepalik — qir orqali berilgan tasvir — bu bola tasavvuridagi sodda dunyo. Otaning xirmon boshi — mehnat, halollik, sabr timsoli bo'lib, bu tabiat manzarasi orqali shoir bolalik dunyosining beg'uborligini, mehnat bilan uyg'un kechgan vaqtni eslaydi [1; 32–33].

“Taqdir sopi zuvillatgancha” — bu satrda taqdir kuchli metafora orqali shartli kuch sifatida ko'rsatilgan. “Zuvillatgan” fe'li esa shiddatli harakatni bildiradi. Bu yerda taqdir vaqtni quvib o'tib, “yillar oralab” chillak kabi uchib ketadi. Vaqtning o'tkinchiligi, bolalikning ortda qolishi falsafiy ohangda yetkaziladi [2; 27].

Ijodkor “Bilmabman” she'rida dunyoga nisbatan achchiq haqiqatni tasvirlagan, u she'rida dunyo haqidagi dastlabki tasavvurlarining aldanchi, yolg'on va og'riqli bo'lganini afsus bilan tan oladi. Quyidagi misralar ushbu mazmunning eng yorqin ifodasidir:

Jonimni behuda qiynabmanda men,
Zanjirni tish bilan chaynabmanda men.
Erkalab, yelkamni tutib turibman,
Dunyoni onam deb o'ylabmanda men.

Bu satrlarda “jonimni behuda qiynabman” degan ibora orqali insonning hayotda befoyda azob chekkanidan achinish tuyg'usi ifodalanadi. “Zanjirni tish bilan chaynash” — kuchli metafora bo'lib, insonning kurashuvchan, lekin najot topmas holatini anglatadi. Bu holat dunyo bilan bo'lgan ichki kurashning, charchovning timsoli sifatida ochilgan [3; 59–60].

Eng kuchli satr esa: “Dunyoni onam deb o'ylabmanda men.” Bu yerda dunyo — mehribon onaga qiyoslanadi. Lekin bu tasavvur soxta bo'lib chiqadi. Dunyoga nisbatan ishonch va mehr umidining puchligi, insonning ezgu tasavvurlarining sinishi — she'rning asosiy falsafiy nuqtasidir [4; 68–69].

Shodmonqul Salomning “Mard” she'rida dunyo — keksalik, yo'qotishlar va iztirob manzili sifatida tasvirlangan:

Dunyo — keksa ota, ko'ksida dog'lar,
Yo'qotgan toshini yo'qlagan tog'lar.

Ushbu ikki misrada dunyo obrazining g'amgin, og'ir holati tasvirlanadi. Shoir “dunyo”ni “keksa ota”ga o'xshatadi. Bu personifikatsiya orqali dunyoning yoshi, tajribasi va dard bilan to'la bo'lishi ifodalanadi. “Ko'ksida dog'lar” esa o'tmishdagi iztirob va yaralarni anglatadi.

Ikkinchi satrdagi “yo'qotgan toshini yo'qlagan tog'lar” esa o'z o'tmishini, yo'qotgan azizlarini, qadriyatlarini izlab yashayotgan makon sifatida dunyoni tasvirlaydi [5; 44]. Bu manzara faqat tabiat tasviri emas, balki tarix, xotira va ruhiy iztirobning badiiy ifodasidir.

Lirik-falsafiy she'rlarda dunyo — aldamchi, befarq va torlik ramzi qilib ko'rsatiladi. Quyidagi ikki misra boshqa bir she'rda uchraydi. Shoir bu yerda dunyoni nafaqat aldamchi, balki o'zining nohaqligi va san'atga befarqligi bilan tasvirlaydi:

Kim ko'ribdi bu to'ng'iz dunyo,
Kuy tinglagan, ranglarda yongan?

“To'ng'iz dunyo” iborasi — o'ta keskin, hatto haqoratli metafora. Shoir bu yerda dunyoni go'zallikni (kuy, rang) anglamaydigan, estetikadan yiroq, shafqatsiz va befarq mavjudot sifatida tasvirlaydi. Bu — ijodkor qalbinin noroziligi, go'zallikka och bo'lgan, lekin uni tushunmaydigan dunyoga nisbatan ichki fig'onidir [6; 41–42].

Yana boshqa she'rda esa dunyo torlik, tiqilinchlik, insonni siquvchi makon sifatida aks ettiriladi:

“Odam nima? Qanday narsa, qaerda bor?”

Tomoqimdan bo'g'ar Dunyo — ko'p ichi tor.

“Dunyo — ko'p ichi tor” degan satr insonni ruhiy jihatdan siqadigan, bo'g'uvchi, nafas bermaydigan holatga tushiradi. Bu metafora orqali shoir o'zining ruhiy iztiroblarini

tasvirlaydi. Bu yerda dunyo nafaqat befarq, balki dard ustiga dard soluvchi muhit sifatida ko'rsatiladi [7; 51].

Shodmonqul Salom she'riyatining o'ziga xosligi, avvalo, uning dunyo haqidagi tasavvurlarini chuqur falsafiy va poetik tafakkur bilan ifodalashida namoyon bo'ladi. Shoir uchun "dunyo" oddiy tabiat manzarasi yoki voqelik emas, balki u inson ruhiy holatlari, xotiralar, orzu-umidlar va iztiroblar jamlangan murakkab ichki makondir.

"Bolalik" she'rida dunyo bolalik qirlarida, otaning xirmon bosayotgan paytida tug'ilgan beg'ubor tasavvur sifatida aks etsa, "Bilmabman"da bu dunyo aldovchan, beqaror va befoyda azob manbai sifatida talqin qilinadi. "Mard" she'ridagi "keksa ota" obrazida esa dunyo tajribali, ammo g'amgin, yo'qotishlarga to'la makon sifatida beriladi. Yana boshqa she'rlarda dunyo obrazining torligi, befarqligi, go'zallikni anglamasligi, hatto insonni "bo'g'uvchi" kuch sifatida ko'rsatilgani shoirning hayotga nisbatan teran, tanqidiy va ayni paytda fojiali nigohini aks ettiradi.

Shodmonqul Salomning dunyo tasvirlari odatiy realizm yoki naturalizm darajasida qolmaydi. Aksincha, ular poetik umumlashtirish, ramzlar, metaforalar orqali ijodiy qayta ishlangan holda beriladi. U xalqona obrazlardan, xalq ongidagi ramzli qarashlardan ilhom olgan holda, zamonaviy adabiy tafakkurga moslashgan she'riy tilda ulkan falsafiy g'oyalarni bayon etadi. Bu esa uning ijodini zamonaviy o'zbek poeziyasida alohida o'rinli qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Shodmonqul Salom she'riyatida dunyo obrazining poetik talqini — xalqona qarashlar, shaxsiy kechinmalar va umuminsoniy falsafiy qarashlar sintezidan iborat bo'lib, bu she'riyatni o'quvchi qalbiga yaqin, ruhiyatga ta'sirli va badiiy-estetik jihatdan boy qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rashidov A. O'zbek poeziyasi va falsafiy tafakkur. — Toshkent: Adabiyot, 2020. — 144 b.
2. Karimov O. Zamonaviy o'zbek adabiyotida manzara va kayfiyat. — Samarqand: Ilm ziyo, 2021. — 132 b.
3. G'ulomova D. Shodmonqul Salom ijodida vaqt va xotira // Filologiya fanlari jurnali. — 2022. — №3. — B. 50–55.
4. Xudoyberdiyev A. Xalqona obrazlar poetikasi. — Toshkent: Adabiyot va san'at, 2021. — №2. — B. 64–68.
5. To'raqulov M. She'riyatda badiiy tasvir vositalari. — Termiz: Akademnashr, 2023. — 118 b.
6. Yo'ldoshev B. She'riy obrazlar tahlili. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. — 128 b.
7. Mamatqulov Sh. Dunyo obrazining poetik ifodasi // Adabiyot ilmi jurnali. — 2021. — №4. — B. 49–53.

